

נ"י ע"פ
נטע בתוכנו¹⁶⁴. מה פירוש "נטע"? איך נטעים תורה? בשולחן ערוך' מוזכר הפירוש:
"הוא תורה שבעל-פה"¹⁶⁵. המובן של "בתוכנו" אינו בתוך כל אחד ואחד באופן פרטי,
אלא בתוך כלל-ישראל. רבנן ותלמידיהון ותלמידי תלמידיהון, הישיבות והרבנות — הם
הם תורה שבעל-פה. התורה שבעל-פה היא התורה החיה בתוכנו בכל דורותינו, דבר ד'
החי בקרבנו. ממקור תורה מן השמים, דבר ד' מתגלה בתוך כלל-ישראל לדורותיו, באופן
חי, דינמי וצומח. אמנם היה כורח להעלות את הדברים על הכתב, אבל הגמרא אינה ספר
רגיל, היא ספר חי, מלא חיוניות. היא "חיינו ואורך ימינו".

25. "ארגז ספרים"¹⁶⁶?

בספר אחד נכתב: "התלמוד זה 'ארגז ספרים' כפי שקראו אחד מחכמי הנוצרים".
על זה הערתי: "בטוי נכרי — כמו גם הכנוי 'עם הספר' ביחס לישראל בכלל — שהוא
מיותר כנטול¹⁶⁷ להביא ולצרף לעצם הגדרה ותאור של התלמוד, שהוא ספר מבווע החיים
של תורת ד' אשר לישראל, והיא המתגלית ונובעת בו, היא שעשתנו לעם עולם".

26. נותן התורה¹⁶⁸

ד' בחר בעמו ישראל באהבה, זוכינו לקבלת התורה והשראת השכינה בישראל. מכות
השראת השכינה קמים נביאים, קמים חכמים קדמונים ראשונים ואחרונים, קמים גדולי
תורה מפורסמים ושלמים, קמים אנשי אמונה גדולים, המבררים את הפילוסופיה האמיתית
של האמונה, את שרשי דעת התורה, מה אנו ומה חיינו.
הקדוש ברוך הוא לא עזב אותנו. הוא משרה שכינתו בתוכנו¹⁶⁹, הוא שוכן בנו מתוך

37. "לא פסקה ישיבה מישראל"

הישיבה הראשונה היתה ישיבתו של משה רבנו, וממנה יש המשך לכל הדורות, כמאמר
חז"ל: "מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם: היו במצרים — ישיבה עמהם... היו
במדבר — ישיבה עמהם"¹⁷⁷.

אמנם משה רבנו היה ראש הישיבה הראשון, כפי שמתארים חז"ל: "כיצד סדר
משנה"¹⁷⁸, אבל גם לפניו היתה ישיבה, במובן של לימוד תורה: "אברהם אבינו זקן ויושב

נבואת הנביאים ומתוך חכמת החכמים — כפי מדרגות הדורות. נתינת התורה אינה דבר
שהיה פעם בעבר. בברכות התורה אנו אומרים "נותן התורה" בלשון הווה ולא "נתן"
בלשון עבר, כי, כפי שמסביר הט"ו, ריבונו של עולם נותן לנו את התורה תמיד בלי
הרף¹⁷⁰. "חיי עולם נטע בתוכנו". התורה היא בתוכנו. כך יש להבין את הביטוי "הבוחר
בעמו ישראל", שהוא גם בלשון הווה. ריבונו של עולם "בוחר בעמו ישראל באהבה"
תמיד בלי הרף. אהבת ד' לישראל מתחדשת כל יום תמיד. "אני לדודי ודודי לי"¹⁷¹ הולך
ומתחדש בכל סדר ההיסטוריה. השייכות של קודשא בריך הוא — ישראל — ואורייתא¹⁷²
הולכת ומתחדשת בכל שנות דור ודור, "ממשלתך בכל דור ודור"¹⁷³. ריבונו של עולם
ממשיך לתת את התורה בכל דור על-ידי חכמי ישראל הנאמנים, המבררים את התורה
ומאירים אותה. זאת ההבנה ההיסטורית האמיתית של המשך התורה בישראל, לא כהבנה
ההיסטורית של האפיקורסים. ד' שוכן בתוכנו, בתורה נביאים בכתובים ובחכמים, כפי
מדרגות דורות ראשונים ואחרונים. ד' לא עזב את ישראל, הוא ממשיך להופיע דרך תורה
שבעל-פה.

בישיבה היה... יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה... יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה
היה¹⁷⁷. "משה קיבל תורה מסיני", אבל השורש הנשמתי הגועי הוא מאברהם אבינו.
ההכנה והכסיס למתן תורה הוא מאברהם אבינו. "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו
ואת ביתו אחריו"¹⁷⁹. במובן זה, גם אברהם היה בעל ישיבה, כמו שכתוב "וירק את
חניכיו"¹⁸⁰, שגייס בני ישיבתו¹⁸¹. "אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים"¹⁸²,
כלומר, מדריכים אותם רוחנית. זאת ישיבה, לפי הערך, עד מתן תורה. היו קיימות
ישיבות לפני מתן תורה וישיבות לאתר מתן תורה. במובן כללי, ישיבה עניינה השראת
דבר ד' המגיע אלינו.

38. ישיבה שכולה תורה

ישיב אמיתית שלמה היא ישיבה שכולה קודש, כולה תורה, בית-מדרש גבוה ללימוד
תורה, אשר מטרתו לגדל גדולי רוח, גדולי תורה וקדושה, אנשי נשמה של כלל-ישראל.
כל שמונה המידות שהזכרנו קודם, מגדירות שייכות כללית לתורה, והן מהוות הקדמה
והכשרה לישיבה. בזכותן האדם נעשה ראוי להיכנס לבית-מדרש, הנמשך מבית-מדרשו
של משה רבנו, וללמוד תורה בישיבה, שעניינה לימוד תורה בציבור.

39. לימוד תורה בציבור

בישיבה הלימוד אינו פרטי ואישי אלא לימוד ציבורי, לימוד ברבים.

(מתוך שיחות הרב צבי יגאל
- ושלחן ערוך)

מוסיף שיש גם עניין בבעלי מלאכה. ללא שאר אומנויות, גם כן אי אפשר לקיים את העם. לעומתן, יש מקום לדון אם מסחר הוא מקצוע רצוי²²⁶. "כנען בידו מאזני מרמה"²²⁷. אבל במציאות העולם הזה יש גם צורך במסחר. אף חו"ל מזכירים את עניין המסחר לגבי פירות שמיטה²²⁸.

53. תלמיד-חכם בתוך החברה

אבל כל המדרגות בעם-ישראל — כולל האנשים שאינם קבועים בתורה — צריכות להיות מקושרות עם גדולי ישראל, שהם החלק היותר פנימי ונשמתי שבאומה. זה עיקר עניינה של הישיבה, להוציא מתוכה את תלמידי-החכמים האלה. במשך השנים שאדם מתבסס בישיבה, הוא נעשה תלמיד-חכם גדול בתורה, המקבל דמות של גדלות רוחנית ביהדות מתוך התקשרות לחכמים. כל אחד לומד פחות או יותר שנים, כל אחד לפי המציאות שלו.

גם בין תלמידי-החכמים קיימות מדרגות. יש מי ש"תורתו אומנותו"²²⁹, ויש מי שעושה "תורתו עיקר ומלאכתו עראי"²³⁰. ישנם גם גדולים מאוד בתורה, נותני שיעורים, מורי הוראה המזכים את הרבים. [יש גם הממשיכים ללמוד ב'כולל'... גם לזה יש מקום]. יש רבנים, ר"מים וראשי ישיבות. יש גם בעלי בתים ובעלי מלאכה שלמדו בישיבות ומשתלבים בחברה, בעיר, בקיבוץ ובמושב, ולא דווקא בתפקידים רוחניים. הזכרנו שמישבת וולוז'ין יצאו בעלי בתים שהיו למדנים גדולים. יש שכל סדר חייו הוא תורה,

אלא לימוד כל האומנות, משום ישוב וכבוד ארץ-ישראל, שלא יאמרו: לא נמצא בכל ארץ-ישראל סנדלר ובנאי וכדומה, ויביאום מארצות רחוקים. על כן היה לימוד כל אומנות — מצות. ורשב"י ור' נהוראי מיידי כשאנו מפוזרים בין האומות ויש בהם אומנים מרובים ולא צריך לנו, והעוסק בהם הוא להמציא לו פרנסתו, על כן מניח אני כל אומניות ואינו מלמד בני אלא תורה. ועל כן, כשעושים רצונו של מקום, שניטיעה אינו לפרנסה אלא למצוה, — על כן בית קודם לחרם, אבל בתוכה שאינם עושים כרשב"י והחרם הוא לפרנסה — היה להקדים כרם לבית, אלא שבשגועו ינהג והכל מהופך" חידושי חת"ם סופר על התורה — תורת משה, פרשת שופטים, ד"ה מי. | 226 "בעל הארץ והשדה, זורע וחורש וקוצר ונוטע ומגדל ותולש... והיינו הארץ וישובה... הם עיקר הארץ... ואחריהם וקרוב ממש להם כמוהם: כל בעלי המלאכה... ואחריהם פחותים מהם... השליחים המכונים סוחרים... ואחריהם והפחותים מהם, שליח שליח, הם השולחנים המכונים באנקייער... והם פחותי פחותים בישוב העולם... על-כל-פנים בהנ"ל נתיישב כל העולם על בוריו זיוו ויופיו" דרשות חתם סופר ב, תקנא [דף דעו ע"א], ד"ה שיר השירים אשר לשלמה, עיי"ש בהרחבה. | 227 הושע יב. ת. | 228 "לאכילה אמר רחמנא ולא לסחורה" בכורות יב ב. ועיין הקדמה לשבת הארץ, עמ' ח. | 229 על-פי ברכות טז ב. | 230 על-פי ברכות לה ב. |

ויש מי ששייך לציבור היהודי ואינו משתמש בתורה כ"קדושים לחפור בה"²³¹, ויחד עם זה הוא גדול מאוד בתורה.

אחר-כך, התלמיד יוצא מן הישיבה ותופס מקום במדינה מתוך האווירה של הישיבה. מתוך מרכזי התרבות הרוחנית של עם-ישראל, מ'בתי חרושת' אלה, יוצאים אנשי רוח שיש להם ערך חשוב עבור כלל-ישראל. הם בונים את האומה כולה, על-ידי הצינורות היותר עליונים. אחרי גמר היניקה מן הישיבה, הם יוצאים אל החברה [וגם אל הצבא — שגם בו יש צורך ברוממות רוח], ומהווים אריסטוקרטיה רוחנית של המדינה, אבל לא אריסטוקרטיה מנותקת, אלא הנמצאת בתוך החברה, בתוך כלל-ישראל. בגמרא יש ביטוי: "מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל"²³². בישראל, בתוך החברה.

54. קידוש השם

יוצאים למרחב תלמידי-חכמים מלאי תוכן מוסרי, הכרתי ולמדני. עכשיו צריך בירור איך להשתמש בכל גדלות הרוח הזאת בתוך כלל-ישראל. יהודי זה, המגובש בגיבוש ישיבתי, עליו לזכור מי הוא ומה ערכו, עליו להמשיך את אישיותו הישיבתית בתוך החברה, לזכות את הרבים ולקדש את השם. השאיפה האידיאלית של תלמיד-חכם היא לקדש את השם — ועל-פי זה גם ניכר כמה היתה מוצלחת צמיחתו בישיבה. ערכו של תלמיד-חכם שנילוש בקדושת התורה צריך להתגלות בריבוי קידוש השם. לפעמים, להיפך, יש תלמיד-חכם שגורם חילול השם, חלילה. תלמיד-חכם שחוזר מהישיבה אל החברה, בין שהוא רב, בין שהוא ראש ישיבה, בין שהוא סוחר ויחד עם זה גדול בתורה, או כל מיווג אחר של תורה עם דרך ארץ, הרי הוא מופיע בתוך החברה היהודית בתור תוצרת של הישיבה. הגמרא יומא מגדירה את קידוש השם שעושה תלמיד-חכם בהתנהגותו עם הבריות, ברושם הופעתו בחברה²³².

הוא צריך להיות אדם ששייך ל'אינטליגנציה הקדושה' הישראלית, ויחד עם זה עליו להיות אדם יהודי נורמלי. "לעולם יהא אדם"²³³, ומתוך כך יתגלה שהוא "רא שמים"²³³. יש ביטוי מיוחד כדי לכנות יהודי: "אדם מישראל". הוא יהודי, אבל הוא גם אדם. הוא "יהודי אדם". כך, מי שעובר דרך בית היוצר של הישיבה צריך להיות "תלמיד-חכם

231 אבות ד ה. | 232 "... שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו [באמונה ודבורו — הגהת הב"ח] בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכי, כמה מתוקנים מעשיו..." יומא פו א. | 233 תפילת השחר. |